

ФАНИ ПОПОВА-МУТАФОВА АСЕН И ПЕТЪР

chitanka.info

Кои са тия братя Асеновци, чието име векове сияе огряно с блясъка на свободата и победата? Дали Тодор, Белгун и Иван са били потомци на Самуиловия внук, избягал във Влашко, след гибелта на България? Невъзможно е Паисий да не е имал верни източници. Сам Калоян се нарича в писмата си до папа Инокентий III — потомък на Петра и Самуила, негови прародители и предшественици. Дали са били потомци на двамата българи, Борил и Герман, които в 1080 година; като най-доверени люде на византийския император, са водили жестока борба с Комнините, за да завземат Цариградския престол — и с това освободят поробеното си отечество?

След победата на Алексий Комнин, двамата мизийци изчезват от историческата сцена. Вероятно те са се оттеглили в своите владения в северна България, а може би, преследвани от Комнините, се минали отвъд Дунава. Името им се споменава чак сто години по-късно, когато родът на Комнините отстъпва мястото си на рода на Ангелите. Точно тогава Тодор и Белгун Асен отиват в Цариград да искат възвръщането на някакви свои права върху техни родови владения в Северна България.

Епохите на възход в българската история винаги са били отбелязвани с устрема към единство и сцепление на народните сили. Докато дни, предшествуващи епохи на гибел и робство, са дамгосани със знака на раздора, самолюбието и унищожителната ненавист. Често пъти това, което редица поколения, векове наред, бавно и търпеливо творят, безумието само на един честолюбец може да разруши за няколко години.

Симеоновият син Петър несправедливо отнема правото на първородството от брата си Борис-Михаил. Затова Симеоновите синове дигат бунт против некадърния честолюбец. Михаил, Боян — загиват в борбите против брата си Петър, в защита на постигнатото от деди и прадеди. Бунтовете, междуособиците, разпокъсването на народните сили, довеждат великата Симеонова България до византийското иго от век и половина.

И отново, когато Самуил заздравява раните, възстановява границите, води борба за освобождаване и на последното кътче поробена бащиния, пак братоубийствена разпра, съдбовна жажда за кръвна мъст разделя рода на Самуила от тоя на Арона. Ароновият син Иван Владислав убива Самуиловия наследник Гавраил Радомир, а

Владиславовият син Алусиан убива Гавраиловия Делян. Вътрешните крамоли дават възможност на външния враг, на Василий Българоубиец да победи непобедимата земя.

Защо чак при бунта на Тодор и Белгун делото успява? А защо покъсно, при Иван Шишман и Иван Срацимир се повтаря старата грешка и се стига до новото робство?

Дали случайно хан Кубрат беше заръчал на синовете си да бъдат винаги сплотени, за да не ги никой надвива?

Асен и Петър...

Колко обаяние излъчват тия две имена, винаги едно до друго, в борбите и в успехите, в изпитанията и смъртта, неотлъчни в еднаквата си съдба.

Петър и Асен.

Има ли значение кой от тях първи е бил коронясан, или и двамата едновременно са приели владетелския венец? Но те двамата, един след друг, падат убити от ръката на коварството и измамата, ръката на честолюбеца, насочена от врага, който няма друго средство, за да ги сломи.

За щастие двамата братя имат и трети. Калоян. Той притежава дарбите на двамата едновременно. Благоразумен и далновиден като Тодор, смел и находчив като Белгун.

В летописите Белгун го наричат Асен стария. А Тодор, при възцаряването си, взема името на последния Преславски цар, тъй като Самуил бе нарекъл Петър, първородния си внук, роден от маджарката. За да съедини прекъснатата нишка. И се продължи започнатото преди векове.

Още много преди обявяването на бунта народът пеел със спотаена надежда някаква чудна песен:

*Имала мама немала
до два ми сиви сокола
сокола до два близнака.
Скритом ги мама хранила,
хранила още дошла,
дорде соколи порасли.
Никой не се научи*

*като соколи растяха
мама им песен пеела:
нани ми нани, соколи,
соколи до два близнака,
растете и порастете,
тежко имане делете,
върла потеря сберете
бащино царство вземете,
бащино още майчино!*

Расли соколите. Следели внимателно зреещите събития. Изготвяли с търпение и разум бъдните си дела. Да не се повтарят старите съдбовни грешки. Да не се избързва, ала и да не се пропуска изгодният миг. Да се използва най-високото народно напрежение. Да се дири благоприятен повод.

И поводът дошел.

Народният гняв неудържимо избухнал, когато византийският император Исак Ангел заповядал да се вземат като данък за сватбата му с десетгодишната дъщеря на унгарския крал — овцете, свинете и воловете на българските и влашки пастири. Това преляло чашата на търпението. Тодор и Белгун заминали, като всяка година да предадат своя данък от сто коня. И поискали нещо, което добре знаели, че няма да им се даде: да бъдат равностойни на византийските прониари с право да служат във византийската войска. И да получат едно владение около Стара планина.

При грубия отказ Асен тихо, ала достатъчно ясно намекнал, че бъдещето ще покаже на чия страна е правото. Чичото на императора заповядал да му ударят плесница. Това смъртно оскърбление бил вторият повод. А третият — падането на Солун, завзет от норманите. Лишено от защита, изплашеното население почнало да бяга към север, дирейки закрила отвъд непристъпните старопланински висоти.

Из цяла Горна земя се разнесъл слухът: свети Димитър Солунски напуснал ромеите, отнел им благоволенieto си и избягал при българите...

В малката църква край Янтра, построена в чест на прославения светец-войник, народът се трупал и гледал поразен иконата на

Димитрий Солунски. Обсебени високо крещели и разправяли, че е дошло време да се възвърнат българите към древната своя волност. Затова добропобедникът Димитър оставил солунската митрополия и дошел в Търново...

Не може по-кратко и по-вълнуващо да се предаде това велико събитие, освен с думите на хилендарския монах:

„И българският народ се стекъл единодушно като един човек в Търново, на помощ на Асена. И му пристигнала велика помощ отвсякъде и той се закрепил на българския престол и отмъстил двойно на гърците за обидата и оскърблението, което те са правили на българите в продължение на 170 години, като вземали тежки данъци от тях и задето ослепили българите при Самуила и им правили множество тайни пакости. Това и тях постигнало сетне от страна на българите. Изпратили срещу Асеня в България многохилядна гръцка войска и друга, която откупували от различни народи. Но Асен и българите в осем години разбили и пленили цялата тая войска. Едва тогава престанали да воюват с гърците и да отмъщават за първата българска обида.“

Тежка зима затрупа през 1187 година проходите на Хемус с дълбок сняг, изличи планинските пътеки, заледи реките, по друмищата се явиха вълчи глутници. Византийските войски останаха да зимуват в София, където Исак Ангел искаше да се поклони на мощите на Иван Рилски, наскоро върнати обратно от унгарския крал, който ги беше заграбил. През пролетта, когато люлякът покри с ухаен цвят хемските стръмнини, Исак Ангел потегли през Етрополския проход към Търновград. Първата силна и голяма крепост, която се изпречи на пътя им, бе Ловеч.

Напразно войските на Исак се опитваха да сломят юначната съпротива на българите. Претъпкани с храбри бойци, яките, непристъпни кули се издигаха в небесата, сякаш искаха да стигнат надоблачните висоти. А пролетните води на придошлия Осъм течеха буйни и гневни, като не позволяваха на врага да го преброди под смъртоносния дъжд на българските стрели.

Крепостта се отбраняваше от Асена и братята му. Три месеца изминаха в напразни нападения. Обсадените бяха добре снабдени с храна и оръжия. Съпротивата им — мощна и несломима. Пътят за Търново — яко защитен. Исак Ангел се надяваше поне на един малък

успех, за да може да сключи мир с омразното му непокорно племе и да се върне към Цариград, където го теглеше жаждата му за веселби и забави. Той не можеше да живее без влудяващата наслада на състезанията в Хиподрома, без пантомимите на танцьорките, без радостите на лова. Не, Исак Ангел не беше роден за бранен живот, за борба и победи. Забавите и лекотата на цариградските нрави бяха по-силни от чувството му за дълг и чест.

С българите борбата бе мъчна и искаше равни и достойни по храброст противници. Защото това, което стенобитните машини на ромеите успяваха да разрушат през деня, през нощта българите го поправяха с удивителна бързина и ловкост. А на два пъти смели войскари бяха излизали в беззвездната мрачевина, тайно се бяха промъквали до стана на ромеите и бяха подпалили две от най-мощните им каменометки.

От високите бойници планинците хвърляха към неприятеля огромни камъни и „гръцки огън“, с който си служеха не по-зле, отколкото неговите изобретатели. Жените и децата от всички околни селища се бяха приютили зад яките крепостни стени и помагаха с каквото могат: носеха оръжие нагоре към площадите на твърдината, деряха волските кожи и ги даваха на защитниците да се вардят от запалените борини, които ромеите хвърляха към тях. Стари жени варяха в котли отровни билки и топяха в тях върховете на стрелите. Девойки и момчета бъркаха вар за зидарите, които работеха непрестанно при разрушенията на стените.

Често между мъжете, които защитаваха бойниците от нападателите, можеха да се видят войници с дълги плитки, навити около челото. Те се биеха не по-малко смело от мъжете и братята си. Когато един ромейски нападател успя да се изкачи по стълбата, подигната от подемна машина чак до една крепостна площадка и завърза отчаяна ръчна борба със защитниците, докато други бързо се катереха след него, мнозина видяха как една яка планинка захвърли счупеното си копие и започна бран със зъби и нокти. Тя не позволи на ромееца да развее византийското знаме връз българската твърдина — знак, че там е станал пробив. Защитниците от съседната бойница дотичаха и помогнаха да се отблъснат нападателите, които бяха почнали да се изливат от площадките на подемните машини.

Щитоносците едва успяваха да закрийт тялото на Асена, който обикаляше всички бойници и сам вземаше често лъка от ръцете на някой боец, за да пусне бръмчаща смъртоносна стрела към някой дързък нападател. Раните, които Асен беше получил, го измъчваха силно, но той си даваше вид, че ги понася с насмешка. Той ядеше само това, което бе определено за всеки друг обсаден жител и боец, спеше заедно с войниците, не се делеше нито за миг от войводите.

Може би верни изпитвани бяха успели вече да научат, че храните в Ловеч са на привършване, че българите се държат само благодарение на личното присъствие на братята Асеновци, решени да умрат, ала да не се предадат. Но Исак Ангел нямаше повече търпение да чака. В началото на лятото той започна да изтегля войските си по посока на равното Загоре. Българите възликуваха. Врагът си отиваше без решителна победа. Мирът щеше да се сключи, ала в полза на българите. Техните условия щяха да бъдат основа за преговорите. Императорът на Византия бе разбрал, че ще трябва да се помири с неизбежното: да признае на полуострова новата държава. Възкръсналото второ царство на гордите и несмирими българи.

Все пак една непредвидена случка се намеси и промени развоя на събитията. Съдбовната случайност помогна на ромейците в последния миг да пленят царица Елена, жената на Асена. Скъпата заложница върнаха, като наместо нея взеха царския брат — младия Иваница. Князът замина с ромейските войски за Цариград. Ала не след дълго време той успя да се изтръгне от пленничество, побягна и с това отново развърза ръцете на братята си — да продължат борбата. Защото новата държава напомняше тая от времето на Аспарух и Тервел. Но западните и югозападни земи, наречени от Византия „тема България“, все още чакаха да бъдат освободени.

Две години мир. Ала и двете страни не смятат, че той е окончателен. И България, и Византия се готвят да продължат безмилостно борбата. За последната решителна бран. Тя ще наклони везните за изхода на вековната борба между Източния Рим и поробените от него народи: латинизираните траки и погърчените славяни. Едната от двете мощни империи на полуострова трябва да стори път на другата. Място за двете няма. Старото трябва да отстъпи на новото.

И отново Исак Ангел събра всичките си войски. Този път през 1190 година той потегли край брега на Черно море, през източните проходи, към Търново. Откъм морето флотата му има задача да препречи пътя на куманите да не минат Дунава в помощ на българите. Огромната войска, която ромеите бяха приготвили против кръстоносците на Фридрих Барбароса, сега, като бяха се споразумели алемани и византийци, щеше да отправи всичката си мощ срещу ненавистните българи. Най-сетне трябваше да се послуша съвета на Василий Българоубиец, издълбан на мраморна плоча: „българите да се унищожат докрай!“

Всеки час бързи съгледвачи пристигаха морни и без сила в Търновград и докладваха на Асена:

— Гръцките кораби потеглиха с близо 100 000 души войска по посока на Анхиало!

— Гръцката войска слезе при Месемврия и се присъедини към конницата им по посока на източния Хем! Останалите отплуваха нагоре...

Асен изпрати заповед да се изтеглят българските войски от крепостите и да се съсредоточат в планината, без да влизат в бой. Да се държат само твърдините на Овеч и Преслав.

Нов находник извести:

— Исак Ангел отпочина с войските си при Варна и потегли по стария друм към Шумен, ала при Козаревец се отби по посока към Търново. Возят подире си безчет тарани и балисти!

Столицата бе готова за обсада: населението прибрано в трите крепости, храната струпана за много месеци, оръжието достатъчно. Двете години мир не бяха минали напразно.

Бе дошъл решителният час.

Исак Ангел искаше да свърши веднъж завинаги с българите.

Асен знаеше, че Исак ще го нападне ненадейно. Ромеите бяха нарушили вероломно мирния договор, сключен при Ловеч. Това беше за очакване. Доверчивостта във военните работи е престъпление. Затова всичко бе обмислено до най-малката подробност. В плана за отбраната бяха посветени само малцина най-верни хора. Асен прилагаше плана на Крума срещу Никифора. Да увлича врага все по-навътре в страната и да го отдалечава от продоволствените му

средища, като го изтощава при всяка крепост, с привидна защита, изтегляйки главните си сили.

А планът на василевса беше да дири главната сила на Асена и да я съкруши окончателно. Тъй както бе сторил Василий при Беласица.

Нов находник донесе още по-страшна вест:

Ромейските кораби продължиха пътя си и през устията на Дунава навлязоха в голямата река, за да вардят нашия бряг, та да не могат куманите да дойдат на помощ!

Очите на всички бяха отправени към Асена. Докато той беше спокоен и водеше с твърда ръка и смайващо изкуство войната, никой не се съмняваше в победата на българите. Защото и враговете му го бяха признали за „ловък и при трудни обстоятелства извънредно изобретателен“ пълководец.

Разгневен от упоритата съпротива на Овеч и Преслав, Исак Ангел отмина по-малките крепости, чиито защитници напуцали кулите си, „скачали като елени по височините и като диви кози се катерели по стръмнините, но избягвали да влизат в ръкопашен бой“.

Бавно напредваше византийската армия по древния широк път към българската столица. Начело се движеше цялата ромейска конница с вождове Мануил Камица и севастократор Исак Комнин, зетят на императорския брат Алексей. Следваше пехотата, сред която беше сам Исак Ангел с брата си. Подире им се точеха несметно число обсадни машини, после обозът, а накрая, като охрана на последните части, бяха отредите на севастократор Йоан Дука, чичо на императора.

Търново бе обсаден.

Изтръпна цялата българска земя. И отвсякъде се притече помощ на Асена. Ако куманите не успеят да минат Истрия, то новите съюзници на Асена, бродниците руси, които живеят кран устията на Дунава, пращат своите дружини. От Долна земя тръгват доброволци и приближават в усилен поход пределите на Горна земя. А в Цариград чакат всеки миг да чуят вест, че Търновград с паднал.

Обсадата продължаваше, а ромейските войници бяха получили плата само за два месеца.

Двата месеца бяха изминали, но Търново не се предаваше. Нито можеха да се превземат непристъпните му твърдини. В стана на ромеите почнаха да се дигат гласове на ропот и бунт. Страшните летни

горещини сред тия нажежени скали отнемаха всяка воля за борба. А продоволствието ставаше все по-мъчно.

Асеневци и людетe им стискаха зъби. Още малко, още малко. Търпението щеше да реши върховния изход. Бяха започнали третия месец на обсадата. В напечените от слънцето крепостни стени задухата ставаше непоносима. Вода се раздаваше само два пъти на ден. После само веднъж. Храната свършваше.

Иваница се разхождаше от бойница до бойница и от време на време се заглеждаше в далечните друмове, сякаш чакаше нещо. Най-после пристигна един куманин, задъхан, побелял от прах. По голото му от пояса нагоре тяло се чертаеха тънки струйки пот.

— Тридесет хиляди от нашите успяха да минат голямата река! — извика Сокач на завален български език. — Промъкнах се пред Дербента и ромеите не ме забелязаха!

Същата вечер войводата Мануил Камица влезе в шатрата на императора и решително попита кога ще се раздаде платата на войските му, които не желаят повече да чакат. Докога? Българите нямат никакво намерение да се предават.

— Като почнат да мрат от глад, ще се предадат! — бе отговорът на Исак.

— Да не почнем ние да мрем от глад... — пошепна гневно Камица и излезе навън, като се сблъска със зетя на императорския брат. Исак бе дошъл да докладва, че българите взели да бягат от крепостта и да се предават.

— Почва началото на края! — извика весело Исак Ангел.

— Още малко търпение...

— Само да не стане като при Ловеч? Накрая търпението го изгубихме ние... — смръщи вежди севастократор Алексей, който минаваше за много по-мъдър и прозорлив воин от брата си, императора.

Тук хората се биеха за своята земя, защитаваха род и родина. А неговите наемници се биеха за плячка и плата. Кой можеше да помпели, че проклетите българи ще удържат толкова време? И севастократорът заповяда да доведат беглеца. Влезе един младеж с брадясало, изпито лице. Очите му трескаво блуждаеха. Той едва се държеше на краката си. Двамата братя то изгледаха с презрение и съжаление.

Алексей жлъчно се усмихна:

— Ще запомните обсадата на Търново! Какво чакат вашите там? Да измрат като мухи ли?

Младежът разбираше гръцки. Устните му се разтрепераха:

— Чакат! Докато дойде помощ отнякъде, ние ще загинем! Куманите минали Дунава, ала докато стигнат дотук, всички ще измрем от жажда. В крепостта няма вече капчица вода! Водохранилицата се изчерпаха...

Исак Ангел не чу нищо друго.

Куманите минали Дунава! Най-много след два дни те щяха да са тук. Дори по-скоро... Летящата куманска конница можеше да вземе този път за един ден! Куманската конница! Която помита всичко под кривите си саби! Ако свари лагера им тук, на открито поле...

Исак и брат му се спогледаха преbledнели. Значи тяхната флота още се бави край устията на Дунава. Не е могла да спре минаването на страшните орди. А няма вече време да се върнат обратно по същия път. Една и съща мисъл ги прекоси: няма време!

Изтръпнал, изгубил всяка смелост, Исак Ангел предпазливо пита беглеца, кой е най-краткият път през Стара планина към Верея. Кой е най-удобният проход? Беглецът се замисля, колебае се, после му подсказва — Тревненския. Дори предлага да ги преведе, ако му заплатят добре. Но първо да се нахрани и да си почине.

— Колко кумани са минали реката! — пита несмело Исак.

— Тридесет хиляди!

Спасението е само в бързото отстъпление. Сковаващият ужас не им позволява да помислят, че ромейската конница може да се разгърне по-широкия северен друм, да посрещне на равното куманските отреди и да ги победи. Никой не мисли вече за победата. А само да запази живота си.

Обезумели, ромеите вдигнаха стана си и се отправиха по най-краткия път към Тревненския проход, водени от смелия юнак, който бе прежалил живота си и бе поел задачата да ги преведе...

Да ги преведе там, където отдавна чакаха, спотаени в непристъпните усои на планината, верните Асеновски войскари.

Щом научи за изтеглянето на ромейската войска, Асен нареди да се дадат от върха на крепостта условните знаци. По планинските върхове щяха да се палят огньовете, сочещи движението на врага. И

скритите отпреди български войски щяха да се приближат незабелязано към тия, които дебнеха в Тревненските клисури. Бавно и предпазливо напредваше византийската войска в прохода, покрай течението на буен планински поток. Съгледвачите носеха добри вести. Никъде нямаше следи от болярски войски. Средищното ядро на императора можеше спокойно да навлезе в долината, следвайки предните отреди, които вече бавно се изнизваха от прохода. След обоза се нижеше безбройна върволица стрелци и копиеносци с унило сведено чело. Императорът яздеше бледен от накупяла ярост и глуха омраза. Не така си представяше той своето завръщане като славен победител. И брат му често поглеждаше към василевса, глождел от неясна мисъл. Не, този човек не беше Василий II, който пишеше с копието си летописа на Византия! Друг трябваше да поеме с яка десница юздите на властта...

Изведнъж грозен вик отекна в скалите.

Смъртно уплашени, ромеите започнаха да се блъскат из тясната пътека между стръмнините, някои паднаха в потока, други хвърлиха оръжието и почнаха да бягат през съборените тела на другарите си. Двете стръмнини внезапно бяха почернели от рояк българи, които със страшни викове хвърляха дъжд от стрели и копия, свличайки се надолу като неудържим порой. Като видяха императора, обграден в клисурата, Камица и Исак Комнин веднага избягаха с предните отреди, а Йоан Дука се върна назад, изостави ядрото и препусна с конницата си, заобикаляйки планината. Някои по-храбри ромеи се помъчиха да изкачат стръмнините, но падаха убити от стрели и копия, или от камъните, които яки селски ръце търкаляха надолу. Някои се струпаха около императора, закриха го с щитовете си и, като се бранеха с мечове и алебарди, почнаха да му проправят път, газейки и убивайки собствените си хора. Така Исак Ангел можа да спаси живота си. Дори златният му шлем намериха после сред огромната плячка, заедно с безброй жълтици, сребърни кръстове и икони, скъпоценни одежди и оръжия. Но загубената бойна чест му струва короната.

В 1195 година брат му Алексей го ослепи и хвърли в затвора, като зае мястото му на византийския престол тъкмо когато за трети път Исак Ангел се канеше да нападне българите.

И за трети път великият пълководец Асен Белгун показва своята дарба. Той отхвърли предложенията за мир на новия император, като

му постави неизпълними условия и побърза да извлече облага от залисията в Цариград, защото знаеше, че никога не трябва да се оставя неизползуван благоприятен случай. Напразно ромеите превъзнасяха новия василевс като смел и опитен боец. Не беше Асен, който ще се хване на тая уловка. И когато тръгна за новия поход, той държа бележита реч пред своите войски.

„Не вярвай на всеки слух! Донася ли мълвата, че известен човек е храбър, веднага не се плаши, макар че той може наистина да е такъв. Говори ли се за някого пък, че е малодушен и страхлив, не се увличай безразсъдно и бъди осторожен! Виждате ли тия панделки, които висят и се развяват на моето копие от вятъра? По цвят са различни, но са тъкани от една прежда и от един тъкач. Така и братята Исак и Алексей, от които единият е ослепен в тъмница, а другият в багреница, са изхвърчали от едно гнездо, една земя ги е родила, имали са един баща... Затова сега трябва да продължим войната, защото знаем, че ще излезем против същите хора, които винаги сме побеждавали...“

Асен не сбърка.

Вместо да се яви сам на бранното поле, Алексей предпочете да изпрати зетя си — честолюбивият севастократор Исак. Неопитният военачалник веднага се улови в хитрата уловка на българите. При Сер Асен измори многобройната му войска с присторено бягство и след това го нападна внезапно, с пресни, скрити сили. Почти цялата ромейска войска бе унищожена.

При тържественото завръщане на Асена в Търново, пред коня му вървеше с вързани ръце и оборено чело Исак Комнин.

Някога Крум бе направил чаша от черепа на Никифора. Ала Асен пощади великодушно живота на пленника. Така интригата и клеветата се вмъкнаха в Търново. И това, което не можа да стори желязото на бойците, стори го отровният съсък на подстрекателя. Ръка на жалък честолюбец, на свой роден човек, прекъсна живота, който чуждата стрела бе пощадила в толкова славни битки. Петър достойно зае мястото му; след късо време измяната покоен и този смел борец и мъдър управник. Но двамата братя имаха и трети — Иван.

Със смела десница той щеше да поеме тежкото наследство, за да продължи борбата до последния си дъх. За да запомнят бъдните поколения името на най-великия от тримата братя, победителя на

кръстоносците, който ги разгроми в 1205 година и плени вожда им Балдуин.

Безсмъртното име Калоян.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.